

CZU: 81'373.46

O CLASIFICARE A CALCURILOR: CALCUL ÎN TEXTUL SPECIALIZAT EDITORIAL-POLIGRAFIC

Svetlana CALARAȘ

Universitatea de Stat din Moldova

Calcul lingvistic este un fenomen la fel de frecvent întâlnit în textul nespecializat ca și în cel specializat. Calcul lingvistic reprezintă elementele morfologice ale unui termen sau cuvinte întregi din sursă traduse literal pentru a forma un termen nou în limba țintă. Facând un studiu asupra caracteristicilor sincronice ale terminologiei editorial-poligrafice, am clasificat acești termeni în trei grupuri fundamentale. Observările efectuate asupra unor corpusuri de exemple, ce atestă existența unor elemente de vocabular noi/recente, extrase preponderent din surse specializate, ne permit să înțelegem că calculul deține un rol important în formarea noilor termeni editorial-poligrafici, fiind o oglindire a tangențelor dintre limbile lumii, dar și un rezultat al globalizării lingvistice.

Cuvinte-cheie: *calc, text specializat, termen, editorial-poligrafic, exemple, clasificare, globalizare.*

A CLASSIFICATION OF TRANSLATION LOANS:

TRANSLATION LOANS IN THE SPECIALISED EDITORIAL-POLYGRAPHIC TEXT

Translation borrowing is a common both phenomenon in the non-specialized text and in the specialized one. It represents the morphological elements of a term or whole words translated literally from the source to coin a new term in the target language. Conducting a study on the synchronous characteristics of the editorial-polygraphic terminology, we classified these terms into three basic groups. The observations made on some corpora of examples attesting the existence of new/recent vocabulary elements, extracted mainly from specialized sources, allow us to understand that translation loans play an important role in the formation of new editorial-polygraphic terms, being a reflection of tangents between world languages, and also a result of linguistic globalization.

Keywords: *translation loans, specialized text, term, editorial-polygraphic, examples, classification, globalization.*

Introducere

În terminologie, pentru ca un termen să se formeze, trebuie să se aleagă o noțiune, să se fixeze o denumire (normalizare) sau să se creeze o unitate lexicală conceptualizată (neologia terminologică). Spre deosebire de neologismul lexical, care este natural, spontan, neologismul terminologic este creat și poartă numele de *neonim*.

Sunt cunoscute următoarele mecanisme de formare a termenilor, aplicate în limba română, dar care pot fi aplicate și în alte limbi:

- 1) crearea formelor noi – derivarea, compunerea, abrevierea, trunchierea etc.;
- 2) folosirea formelor deja existente – conversiunea, terminologizarea, reterminologizarea etc.;
- 3) împrumuturi translinguale/extralinguale – împrumuturi directe și indirecte (calcurile).

Calculul în sine presupune o copie, o imitație, o „traducere” mai mult sau mai puțin corectă din punct de vedere structural-semantic a unui termen: *calc* (*lat.* *calcō* – a călca > *sp.* *calcar* – a copia, a calchia, a imita) [1, p.62-63]. Calculul lingvistic reprezintă elementele morfologice ale unui termen sau cuvinte întregi din sursă traduse literal („cuvânt cu cuvânt”) pentru a forma un nou termen în limba țintă. Astfel, din această definiție înțelegem acest procedeu lingvistic ca fiind un împrumut „ascuns”.

Clasificarea calcurilor

Pe baza cercetărilor lui Theodor Hristea, putem vorbi de trei tipuri fundamentale de calc: calc lexical, calc gramatical și calc frazeologic [2, p.275]. Facând un studiu asupra caracteristicilor sincronice ale terminologiei editorial-poligrafice, am divizat acești termeni după cum urmează:

1. Calcuri lexicale

- a. *Calcuri lexicale de structură (morfematice)* – de exemplu, calchiera afixelor -ing, -ment, -tion etc. care sunt substituite cu afixele române -are, -iție etc. (interpolation > interpolare, pixelization > pixelizare, edition > ediție).
- b. *Calcuri semantice* – fereastră (engl. window), vierme, virus (engl. virus), restaurare (recovery, restoration), contrapagină (lat. verso), distribuție (fr. distribution) etc.

2. *Calculi gramaticale (morfologice și sintactice)* – personalizat (engl. user-defined) – definit de utilizator, novice (engl. newbie) – nou-venit în internet etc.
3. *Calculi frazeologice* – calculator gazdă (engl. host computer), formatare rapidă (engl. quick format) – sistem de formatare care exclude anumite etape, formatare de siguranță (engl. safe format), manualul utilizatorului (engl. User’s manual), coș de gunoi (electronic) (engl. recycle bin), foaie de calcul, casetă de dialog, registru de lucru, drept de autor (engl. copyright), sită foto (germ. Raster), săptămânal (fr. hebdomadaire), pozitiv foto (fr. photocopie), bandă desenată (eng. comics) etc.

Calcul în textul specializat editorial-poligrafic

În textele specializate, calcul își are locul său ca și oricare altă metodă de formare a termenilor de specialitate. Calculurile nu sunt specifice doar textului nespecializat, cum am putea presupune inițial. Astfel, în analiza de mai departe demonstrăm că utilizarea calculurilor este în egală măsură caracteristică și textelor strict specializate. Drept sursă a exemplurilor ce urmează am luat preponderent suporturile de curs ale Facultății de Textile și Poligrafie a Universității Tehnice a Moldovei din anii 2005-2015, unica sursă de text strict specializat editorial-poligrafic al specialiștilor moldoveni în Republica Moldova în momentul de față.

1. Calcul lexical

a. Calc morfematic

Prin acest tip de calc rezultă în limba receptoare cuvinte compuse sau derivate prin traducerea morfemelor care compun unele cuvinte străine, de exemplu: prefixele co-, con-, de-, re-, contra-, tehn-, super- etc. (*supercopertă*, *contraunghi*, *copaternitate*, *tehnoredactare*, *impermeabilitate*, *parasolar*, *decompilare*, *reproducere* etc.), sau calchieră a unor sufixe străine, ca, de exemplu: -ing, -ment, -tion, -ity etc., care sunt substituie cu sufixele române -are, -iție, -ate etc. (*interpolation* > *interpolare*, *pixelization* > *pixelizare*, *edition* > *ediție*, *impermeability* > *impermeabilitate* etc.).

Exemple de text ce conțin calc morfematic:

- supercopertă: „La prezentarea cărții I. Bogdesco insistă mai mult asupra *supercopertei*.” [3, p.17]
- contraunghi (4, p.10) „Sistemul poate fi prevăzut uneori cu o racletă în *contraunghi* – cilindru care transportă cerneala fluidă cu uscare rapidă pe forme ce pot tipări teoretic pe orice suport absorbant sau neabsorbant”;
- impermeabilitate [4, p.19] „Cerințe generale: [...] *impermeabilitate* la gaze, praf, grăsimi”;
- tehnoredactare;
- parasolar (parasol – nuanță a obiectivului, parasolar – capotă - paronime) – „*Parasolarul* este reflectorul suplimentar ce îmbunătățește iluminarea pe toată suprafața iradiată.” [5, p. 70], mai corect ar fi – parasol;
- irioditate – „Important, pentru obținerea luciului sidefat există posibilitatea de protecție a producției imprimare de falsificare la imprimarea etichetelor și ambalajelor prin intermediul cernelurilor ce poartă denumirea de *irioditate*, când pe lângă cernelurile speciale sunt utilizate pelicule cu efect de intensificare.” [6, p.66] – mai corect ar fi *iriditate* (*irido-* <iris – diafragmă a unor aparate optice);
- copaternitate/coautori: „*Copaternitate* – dreptul de autor asupra operei create prin muncă comună a două sau mai multe persoane aparține *coautorilor*, indiferent de faptul dacă această operă constituie un tot unitar sau este formată din părți.” [6, p.93]
- reproducere: „Autorul cedează Editurii dreptul exclusiv de *reproducere* și difuzare a lucrării pe o perioadă de șapte ani din momentul apariției lucrării.” [6, p.143]
- microreproducere: „Dreptul de a reproduce în întregime sau în parte traducerea pe orice suport grafic actual sau viitor și mai ales prin tipărire, fotocopiare, *microreproducere* sau de carte sub alte prezentări decât ediția principală.”

Astfel, analizând acest corpus de exemple, atestăm o utilizare destul de frecventă a traducerii unor prefixe și sufixe străine în procesul de formare a unor termeni editorial-poligrafici noi.

b. Calc semantic

Calcul semantic este preluarea sensului unui cuvânt străin de către un cuvânt existent în limba receptoare: a citi imaginea, fereastră, restaurare, fibre optice, gamă dinamică, codul-obiect, text-sursă etc.

Exemple de text specializat ce conțin calc semantic:

- citește – (engl. read) „Aceste dispozitive citesc imaginea, o descompun într-o multitudine de puncte numite pixeli [...]” [5, p.4]

- fibre optice (engl. optical fiber): „Principale elemente constructive ale scannerelor sunt: sursa de lumină, fotoreceptorii, fibrele optice [...]” [5, p.19]
- gama dinamică (engl. dynamic range): „Gama dinamică, adâncimea de culoare și alți parametri permit acestor modele (de calitate superioară) de scanere să concureze cu scanerele cu tambur.” [5, p.11]

Aceste exemple reprezintă traduceri mot-à-mot ale echivalentelor engleze de termeni specializați, analiza lexico-semantică a cărora ne demonstrează acest lucru.

2. Calcul gramatical (morfologic și sintactic) – este schimbarea unei părți de vorbire în alta: *consumabile* (Adj.<S) fr. *provisions*; *bunul de tipar* (Adj.<S) – eng. *good for print*; *albitura materialului* (Adj.<S) – fr. *blanc* – lacună, rus. *пробел* (mici piese de plumb care servesc la completarea spațiului alb dintre litere, cuvinte sau rânduri; p. ext. spațiu alb între rânduri), alb=белый; cilindru „*flotant*” (Part.<Adj.) – fr. *cylindre* “*flottant*” (cilindru „plutitor”); ceramică *randomerizată* (Part.<Adj.) – engl. *random* – la întâmplare, *randomized pottery*; construcție *planetară* (S<Adj.) – engl. *planetary construction*; cerneluri *polimerizante* (Part.<Adj.) – fr. *encre polymérisante*, imagine *rasterizată* (realizarea semitonurilor pentru tipar) – germ. *Gerastertes Bild*, sau eng. *rasterized image* (raster, rastru – sită foto, program bitmap, rezoluția imaginii) etc.

Exemple de text specializat ce conțin calc gramatical:

- consumabile: „Vânzătorii de *consumabile* vor recurge și ei la adaptarea tehnologiilor, pe măsură ce standardele de calitate ale tipăririi sunt tot mai riguroase.” [4, p.10]; „La selectarea unui sistem CtP, în afara evaluării principalelor caracteristici tehnice, se impune evaluarea respectării următoarelor cerințe: [...] compacitatea și ușurința de întreținere a dispozitivului; *oportunitatea de activare cu consumabile de la diverși producători* etc.” [5, p.96]
- bunul de tipar: „Autorul se angajează să returneze „*bunul de tipar*” în cel mult treizeci de zile după trimiterea acestuia din urmă de către editor.” [6, p.144]
- construcție planetară: „O etapă marcantă în evoluția acestei ramuri poligrafice a avut loc în perioada anilor '50 ai sec. XX, în această perioadă începând a fi implementate construcțiile mașinilor de tipar cu cilindru de presiune central comun, supranumită și *construcție planetară*.” [7, p.45]
- ceramică randomerizată: „Una din ultimele realizări ale cilindrului anilox este intitulată cilindru din *ceramică randomerizată*.” [7, p.15]
- cilindru „flotant”: „Cei mai utilizați senzori în sistemele de debitare cu tensionare constantă a benzii sunt cei cu *cilindrul „flotant”*.” [7, p.27]
- celofan netermosudabil: „În domeniul poligrafic se utilizează trei tipuri de celofan: 1. *Celofan neprelucrat, nerezistent la apă, netermosudabil*; 2. Celofan cu suprafața finisată cu nitroceluloză; 3. Celofan cu suprafața polimerică.” [4, p.39]
- cernelurile ultraviolete: „*Cernelurile ultraviolete* în forma sa finală au apărut pe piașă nu prea demult.” [4, p.55]
- masa de recepție a materialului fotografic: „După ce filmul iese din procesor, acesta ajunge pe *masa de recepție a materialului fotografic* gata de utilizare.” [5, p.57]
- întărirea cernelurilor polimerizante: „Pe de altă parte, *întărirea UV* a compozițiilor din *cerneluri polimerizante* și altor acoperiri sunt pe larg utilizate cucerind noi piețe.” [7, p.73]
- imagine rasterizată – „densitatea optică a *imaginii rasterizate*” [7, p.127]

În aceste exemple observăm ponderea termenilor polimembri, compuși sau sintagme, ceea ce arată că specialiștii editorial-poligrafici sunt foarte toleranți față de exprimarea sintagmatică a calcurilor gramaticale.

4. Calcul frazeologic – este transpunerea unei sintagme, adesea prin traducere mot-à-mot, din limba donatoare în limba receptoare. De exemplu: *formatare rapidă* (engl. quick format) – sistem de formatare care exclude anumite etape, *formatare de siguranță* (engl. safe format), *manualul utilizatorului* (engl. User's manual), *săptămânal* (fr. hebdomadaire), a capta informația (fr. capturer l'information), a citi imaginea (engl. read the image), fabricație în flux (rus. производство в потоке/ поставлено на поток) etc.

Exemple de text ce conțin calc frazeologic:

- A capta informația vizuală (fr. capturer l'information visuelle) – „Scannerul este un dispozitiv conceput pentru a *capta informația vizuală*, convertind-o în date digitale ce pot fi prelucrate ulterior la calculator.” [5, p.6]
- citește imaginea (engl. reads the image) – „Acesta se rotește cu viteză mare și fotoreceptorul plasat lângă acesta *citește* cu mare precizie *imaginea* de pe original.” [5, p.15]

- permite desfășurarea potrivirii (engl. *allows matching*) – „Imprimarea flexografică permite *desfășurarea potrivirii* la viteze mici”. [7, p.129]
- completat cu utilaj (eng. *completed with equipment*) – „Mașinile de tipar ofset *pot fi complete cu stații flexografice* sau pentru tipar adânc.” [7, p. 129] Aici verbul „a completa” este substituit de forma sa greșită „a complecta”, iar în loc de verb este folosit adjectivul „complectă”, ceea ce este o vădită greșeală gramaticală.
- mașini mixte (engl. *hybrid machine*) – „Avantajele acestui tip de mașină sunt: [...] posibilitatea cuplării secțiilor suplimentare de imprimare, obținându-se astfel *mașini mixte (hibride)* sau a dispozitivelor de finisare care permit predarea produselor finite direct din mașina de tipar.” [7, p.53] În exemplul dat utilajul este un aparat de tip hibrid; mai corect din punct de vedere gramatical ar fi *de tip mixt*.
- fabricație în flux – (rus. *производство в потоке/ поставлено на поток*): „Linii de *fabricație în flux*”, „Un avantaj mare al flexografiei în raport cu alte metode de imprimare ține de posibilitatea variației lungimii imprimeului și posibilitatea combinării imprimării cu diferite operații de finisare amplasate în același *flux de fabricație*.” [7, p.115]
- filme negative (engl. *negative films* – negative de peliculă) – „Caracteristica distinctivă a scannerelor cu tambur destinate industriei tipografice ține de capacitatea de scanare a originalelor cu densitate optică mare (printuri, opere de artă, diapozitive, *filme negative*), limitată doar de dimensiunile tamburului.” [5, p.16]
- uscarea neconformă (fr. *séchage non conforme*) – „*Uscarea neconformă* este determinată de reținerea unui procent mare de solvent în imprimant [...]” [4, p.22]
- expunerea filmului (engl. *film exposure*) – „Ca urmare a modulării semnalului luminos după principiul „da-nu” se realizează *expunerea filmului* și, prin urmare, se înregistrează imaginea fotografică a zonelor alb-negru și a punctelor.” [5, p.44]
- conduce filmul spre procesor – „Sistemul de acționare rotește rolele fiecărui grup de bază, care, împreună cu mecanismul de ghidare, *conduce filmul spre procesor*.” [5, p.61]
- ramă de copiat / copiere (engl. *copy frame*) – „*Rame de copiat*”; „Pentru copierea imaginii de pe film pe placa de tipar, practic, singurul tip de utilaj specific acestui proces este *rama pentru copiat*.”; „Procesele de copiere implicate în fabricarea plăcilor pentru tiparul ofset se realizează în *ramele de copiere* prin contact.” [5, p.62]
- sistem de acționare melcat (rus. *винтовая система*) – „Grupul de transportare este constituit dintr-un motor principal conectat la *sistemul de acționare melcat (spiralat)*.” [5, p.61]
- imprimare „la cald” și „la rece” (engl. *"hot" and "cold" printing*, rus. «горячая» и «холодная» печать) – „grupul de imprimare cu folie „*la cald*” și „*la rece*”” [7, p.50]
- timbru sec (rus. *сухая печать*) – „grupul de imprimare „*timbru sec*”” etc. [7, p.50]
- mașinile lucrează (rus. *машины работают*): „Majoritatea *mașinilor* flexografice, instalate în SUA, Marea Britanie și Franța pentru imprimarea cutiilor de carton, *lucrează* în tipografiile ofset, deoarece este profitabilă implementarea imprimării flexografice în domeniul în care sunt deja remarcate calitățile ei.” [7, p.129] Mai corect ar fi *utilajele flexografice funcționează*.
- sistemul conduce (rus. *система ведет*) – „*Sistemul* de acționare rotește rolele fiecărui grup de bază, care, împreună cu mecanismul de ghidare, *conduce filmul prin procesor*.” [5, p.61] Mai corect ar fi: *sistemul [...] transportă filmul prin procesor*.

Ca urmare a analizei întreprinse asupra unor exemple de calcuri frazeologice din texte specializate editorial-poligrafice, remarcăm unele traduceri incorecte din punct de vedere semantic, dar și adesea caraghioase, care ar trebui corectate și utilizate în mod corespunzător, sau ar fi mai optimă inventarea altor termeni noi, nativi, care să desemneze aceleași concepte, ceea ce ar duce la o instituire a limbii naționale drept limbă funcțională în domeniul specializat editorial-poligrafic.

Concluzii

Observările efectuate asupra unor corpusuri de exemple ce atestă existența unor elemente de vocabular noi/recente, extrase preponderent din surse specializate, ne permit să înțelegem că inovarea lexicului românesc se desfășoară în special în ultimul timp, prin intermediul unor unități terminologice noi, care au menirea de a acoperi golurile noționale apărute, mai ales, odată cu progresul tehnico-științific, iar *calcul* deține un rol im-

portant în formarea noilor termeni editorial-poligrafici, fiind o oglindire a tangențelor dintre limbile lumii, dar și un rezultat al globalizării lingvistice, care, pe de o parte, facilitează comunicarea specializată internațională, iar, pe de altă parte, împiedică instituirea limbii naționale drept limbă funcțională într-un domeniu specializat.

În concluzie, este recomandabil ca terminologia să fie standardizată cu ajutorul terminologiilor instruiți, iar dezvoltarea terminologică ar trebui să respecte politica lingvistică și să urmeze principiile și procedurile terminologice.

Referințe:

1. HANGANU, A., VARZARI, E., NEGRU, V. *Cuvinte latine în limbile europene de largă circulație*. Chișinău: Elan-Poligraf, 2007. 500 p.
2. BAHNARU, V. *Lexicologia practică a limbii române*. Chișinău: S.n., 2013. 490 p.
3. GOLȚOV, D. *Grafica cărții Moldovei Sovietice*. Chișinău: Expoziția internațională a cărților, 1969. 40 p.
4. SCOBIOALĂ, V., LISNIC, V. *Tehnologii poligrafice – flexografia. Partea I*. Note de curs. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 2010. 148 p.
5. ADASCALIȚA, L., CAZAC, V. *Utilaj în industria poligrafică. Utilaj tipografic pre-press*. Note de curs. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 2015. 112 p.
6. SCOBIOALĂ, V., LISNIC, V. *Procese editoriale. Anexe. Partea I*. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 2008. 164 p.
7. SCOBIOALĂ, V., LISNIC, V. *Tehnologii poligrafice – flexografia. Partea II*. Note de curs. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 2010. 152 p.

Date despre autor:

Svetlana CALARAȘ, lector la Universitatea de Stat din Moldova; doctorandă la Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, Institutul de Filologie.

E-mail: svetlana.calaraș@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7326-853X

Prezentat la 12.05.2020